

DEAŞ'IN YÜKSELİŞİ VE DÜŞÜŞÜ

| Selim ÖZTÜRK

POLİS AKADEMİSİ YAYINLARI

DEAŞ'IN YÜKSELİŞİ VE DÜŞÜŞÜ

POLİS AKADEMİSİ YAYINLARI

DEAŞ'ın Yükselişi ve Düşüşü

Hazırlayan

Dr. Öğr. Üyesi Selim Öztürk

COPYRIGHT © 2021 Polis Akademisi Başkanlığı

Bu yayının tüm hakları Polis Akademisi'ne aittir. Kurumun izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Bu yayının içeriği Polis Akademisi'nin resmî fikirlerini yansıtmamaktadır. Raporda yer alan bilgi ve fikirler hakkındaki sorumluluk tümüyle yazar(lar)ın kendi(leri)ne aittir.

Polis Akademisi Yayınları: 124

Rapor No: 49

ISBN: 978-605-7822-73-4

Ağustos 2021, Ankara

Tasarım: Muhammed Delibaş

Sertifika No: 45724

Polis Akademisi Başkanlığı Basım ve Yayın Şube Müdürlüğü
Fatih Sultan Mehmet Bulvarı, No: 218, 06200 Yenimahalle/Ankara

POLİS AKADEMİSİ BAŞKANLIĞI

Necatibey Cad. No: 108, Anıttepe 06400, Çankaya, Ankara/Türkiye
Tel: +90 (312) 4629085-92-93 / +90 (312) 4629075 / +90 (312) 4629035
www.pa.edu.tr

İçindekiler

Yönetici Özeti	5
Giriş	9
“Bir Karışıklığı Gidermek: DEAŞ’ın İsim Künyesi Hakkında”	9
Ebu Musab el-Zerkavi ve ‘Tevhid ve Cihat Cemaati’ Dönemi	11
DEAŞ’ın İdeolojik Kökeni: Selefi -Vehhabilik	15
Irak İşgali Sonrası ve Irak El-Kaidesi Dönemi	17
Irak ve Şam İslam Devleti Dönemi (DEAŞ)	21
Sözde İslam Devleti Dönemi ve Gerileme	27
DEAŞ Sonrası Muhtemel Beklentiler	29
Yabancı Terörist Savaşçılar ve DEAŞ	31
DEAŞ ve Devlet Benzeri Kurumsal Yapısı	33
DEAŞ’ın Varlığını Sürdürmesinin Temel Sebepleri	35
DEAŞ’ın İletişim Stratejisi	39
DEAŞ ve PKK’nın Kadın İstismarı	41
Türkiye’de DEAŞ Eylemleri Kronolojisi	43
Türkiye’nin Yurtiçi, Yurtdışı ve Uluslararası Alanda Yürüttüğü Operasyonlar	45
Sonuç ve Değerlendirme	47
Son Notlar	53
Kaynakça	57

Yönetici Özeti

Çalışmada son yılların en kanlı, en gizemli, tüm güvenlik konseptlerini alt üst eden ve nasıl ortaya çıktığı ve yayıldığı hakkında pek çok komplo teorileri ortaya atılan sözde İslam Devleti yani kısaltılmış haliyle DEAŞ hakkında merak edilen pek çok sorunun cevabı verilmeye çalışılmıştır. Çalışma DEAŞ'ı tüm yönleriyle ve detaylarıyla anlatmayı amaçlaması nedeniyle, literatürdeki diğer çalışmalar içerisinde en kapsamlı ve doyurucu olma iddiasına da sahiptir.

Öncelikle bahse konu terör örgütü hakkında yaşanan isim karmaşası hakkında bilgi sunulmuş ve birden fazla isim tanımlamasına sahip bu yapının kullandığı tüm isimler teker teker açıklanmaya çalışılmıştır. Hangi isim kısaltmasının ne anlama geldiği, bunların esasında birden fazla, farklı örgüt için değil tek bir örgüt için kullanıldığı üzerinde detaylıca durulmuştur.

Çalışmanın önemli bir kısmı örgütün doğuşu, Irak'a ilk çekirdek yapısının geliş serüveni, Ebu Musab el-Zerkavi isminin örgütün ilk doğuşundaki önemi, örgütün işgal sonrası Irak'ta nasıl, hangi koşullarda ve hangi imkânlardan yararlanarak yayılma sürecine girdiği üzerine uzun bir değerlendirme ve bilgi sunumu gerçekleştirilmiştir. Bu minvalde ilk etapta örgütün oluşumunda ilk aşama ya da çekirdek yapısı da diyebileceğimiz Tevhid ve Cihat Cemaati hakkında bilgi sunulmaya çalışılmıştır.

Örgütün dini ideolojik arka planı hakkında da detaylı bilgi sunulmaya çalışılarak Selefi-Vehhabi hareket hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Selefi-Vehhabi akımın nasıl küresel cihat örgütlerinin dini-ideolojik arka planını oluşturduğu, sözde cihatları için militanların mobilizasyonunda nasıl önemli bir role sahip olduğu üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın ilerleyen safhalarında örgütün gelişim sürecindeki yeni yapısı olan Irak el-Kaidesi'ne odaklanılmıştır. ABD ile mücadelelerine, 2003 sonrası yönetimden dışlanan Sünni grupların desteğini alarak bunları mobilize etmelerine, yeni Bağdat yönetiminin mezhepçi politikalarının örgütün güçlenmesine olan katkısına gibi konulara değinilmeye çalışılmıştır. Yine DEAŞ'ın özellikle çatışmaları mezhep savaşı eksenine çekerek Sünnilerin desteğini alma üzerinden genişleme stratejisine de değinilmiştir.

Ebu Bekir el-Bağdadi örgütün liderliğine gelmesi ve örgütün Irak ve Şam İslam Devleti ismini alması da Suriye iç savaşıyla beraber örgütün Irak sınırlarını da aşarak Suriye'de yayılmaya başlaması birlikte değerlendirilmiştir. 2014 yılında Musul'u ele geçiren örgütün sözde İslam Devleti adını alması ve buna karşın uluslararası koalisyonun da aynı yıl oluşturularak örgütle mücadeleye başlaması üzerinde de durulmuştur.

Örgütün mali kaynakları ve nasıl dünyanın en zengin örgütü haline geldiği de açıklanmaya çalışılmış olup örgütün 2016 sonrası gerileme dönemine de detaylı bir şekilde çalışmada değinilmiştir.

DEAŞ sonrası muhtemel beklentiler, yabancı terörist savaşçıların konusu özelinde DEAŞ'ın konumu, DEAŞ'ın devlet benzeri kurumsal yapısı, örgütün çökertilmesinden sonra dahi varlığını devam ettirmesindeki temel nedenler, örgütün iletişim stratejisiyle dünyada bir ilk olma özelliği taşıması konularına da ayrı başlıklar halinde odaklanılmıştır.

DEAŞ'ın uyguladığı aşırı şiddet, katliam, kadın ve çocuk istismarları konularına da değinilmiş ve bu konuda PKK ile DEAŞ karşılaştırması yapılmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada Türkiye'nin DEAŞ'la olan mücadelesine geniş yer verilerek DEAŞ'ın en çok zarar verdiği ülkenin Türkiye olduğunun altı örgütün yaptığı eylemler hakkında bilgi verilerek çizilmiştir. DEAŞ'ın

Türkiye'deki eylem kronolojisi üzerinde durularak Türkiye'deki Selefi tehdidin sızdığı dini oluşumlar hakkında da genel bir değerlendirme sunulmuş ve “mutant dini oluşumlar” terimi de literatüre kazandırılmaya çalışılmıştır. Bunların yanında Türkiye'nin de DEAŞ'la mücadele çerçevesinde hem uluslararası hem de bölgesel düzeyde yaptığı katkılardan bahsedilmiştir. Başta Fırat Kalkanı Harekâtı olmak üzere DEAŞ'la mücadele için ortaya konulan politikalardan istatistiksel bilgiler sunularak bahsedilmeye çalışılmıştır.

Sonuç ve değerlendirme bölümünde ise DEAŞ'ın öncülü olan el-Kaide'den farklı özellikleri üzerinde durularak küresel terörizm alanına getirdiği yeni anlayışa vurgu yapılmıştır. Terörün dijitalleştirilmesi, yeni terör metotlarının uygulanması, terör örgütlerinde devletleşme stratejisine geçilmesi gibi pek çok alandaki ilklerin DEAŞ tarafından başlatılması meselelerine değinilmiştir. Ayrıca bölgedeki hangi etmenlerin DEAŞ'ın bitmesini önlediği ve tekrar canlanmasına neden olabileceği üzerinde de durularak DEAŞ tehdidinin hala devam ettiği vurgulanmaya çalışılmıştır.

Giriş

“Bir Karışıklığı Gidermek: DEAŞ’ın İsim Künyesi Hakkında”

Son yılların en meşhur radikal terör örgütü olan DEAŞ’ın literatürde ve kamuoyunda isim karmaşası sorunu ile karşılaştığı gerçeği göz ardı edilemez. Örgütün sık sık isim yenilemesi ve kendini alternatif isimlerle de tanımlaması (İslam Devleti veya Hilafet gibi) pek çok kesimi örgütün resmi adının ne olduğu ve nasıl adlandırılması gerektiği konusunda ikileme düşürmektedir. Bu sebeple öncelikle makalenin başında DAEŞ, DEAŞ, IŞİD, ISIS ve ISIL nedir bunları tanımlamak uygun olacaktır. Örgütün son dönemdeki resmi ismi aslında sözde “İslam Devleti”dir veya sözde “Hilafet” olarak da adlandırılmaktadır. Ancak en yoğun terör faaliyetlerinde bulunduğu ve dünya kamuoyunda ve ülkemizde de tanındığı dönemde Irak ve Şam İslam Devleti adını kullandığı için bu ismin baş harflerinin kısaltması olan IŞİD terimi daha yaygın kullanılmaktadır. DAEŞ veya DEAŞ terimlerine gelince bunlar da Irak ve Şam İslam Devletinin Arapçası olan “ed-Devlet’ül-İslâmiyye fi’l-Irak ve’ş-Şam ” isminin kısaltmaları olarak kullanılmaktadır. Arapça konuşan Ortadoğu ülkelerinde ve dahi ülkemizde de bu kısaltma isimle örgüt anılır. ISIS ve ISIL isimlerine gelecek olursak bunlar da örgütün bir önceki İngilizce ismi olan “Islamic State of Iraq and al Sham” ve “Islamic State of Iraq and Levant”ın kısaltmalarıdır. Burada biraz kafa karıştıran terim ISIL’dir. Buradaki L harfı Levant kelimesine tekabül eder ki Levant Büyük Suriye coğrafyasını çağırıştır. Yani Suriye, Filistin ve Lübnan’ı toplu halde içine alan bölgeye yönelik kullanılan coğrafi bir terimdir. El-Şam da eskiden bilindiği

üzere Suriye ve Lübnan bölgesinin genel adı için kullanılırdı. Batılılar ISIS ve ISIL terimlerini birbirleri yerine literatürlerinde kullanmaktadırlar. Örgüt de bizatihi kendisini Emevi ve Abbasi hilafetlerinin varisi olarak gördüğü için İslam tarihinde kullanılan eski eyalet isimlerini kullanmayı tercih etmektedir. Sonuç olarak DAEŞ, DEAŞ, IŞİD, ISIS, ISIL veya son adıyla İslam Devleti (İD) veya Hilafet kavramlarının hepsi aynı örgüt için kullanılmaktadır. Çalışmada ise DEAŞ teriminin örgüt için kullanımı tercih edilmiştir.

Ebu Musab El-Zerkavi ve 'Tevhid ve Cihat Cemaati' Dönemi

Terör örgütü sözde İslam Devletinin (DEAŞ) ilk kökleri 1980'li yıllardaki Afganistan Savaşı yıllarına kadar gitmektedir. DEAŞ'ın ilk çekirdek yapılanmasının kurucusu olan gerçek ismiyle Ahmed Fadıl el Nazal el Halayla ve örgüt içinde bilinen ismiyle Ebu Musab el-Zerkavi, Afgan Savaşına katılan Arap savaşıçılardandır. Sovyetler Birliği 1979 yılında Afganistan'ı işgal etmiş ve Afganistan'daki İslamcı parti ve gruplar gerilla mücadelesi ile Sovyetlere karşı direnişe girişmişlerdir. Ardından Arap dünyasından vakıf ve dernekler, ülkelerinden Arap gençleri toplayarak Afganistan'a cihada götürmeye başlamışlardır. Bunlara diğer Müslüman ülkelerden de katılımcılar olmuştur. Arap mücahitlerin amacı Afgan mücahitlerine yardımcı olarak ülkeyi Sovyet işgalinden kurtarmaktır. Zerkavi de Ürdün'den Afganistan Savaşına katılan Arap savaşıçılardan birisidir. Seksenli yılların sonlarına doğru savaştığı Afganistan'dan 1993 yılında ülkesi Ürdün'e geri dönmüştür. Zerkavi Afganistan'da edinmiş olduğu bu profesyonel tecrübeyi ülkesi Ürdün'de de sürdürmeye devam etmiştir. Bir grup Ürdünlü Arap genç ile birlikte *Bayat el-İmam* isimli örgütü kurmuşlardır. Örgütün hücre evlerinde silah ve patlayıcı madde bulunması ile birlikte soruşturma geçirip tutuklanan Zerkavi, 1999 yılına kadar hapiste kalmıştır. Hapis yıllarında diğer radikallerle birlikte örgütlenme işlerine devam etmiştir.¹

1999 yılında babası Kral Hüseyin'in ölümü üzerine tahta çıkan yeni Kral Abdullah genel af ilan etmiştir. Bu aftan yararlanan Zerkavi, Ürdün'ü terk ederek tekrar Afganistan'a gitmiştir. İddialara göre Usame bin Ladin ile görüşen Zerkavi, Ladin'den aldığı 200 bin dolar ödenek ile Afganistan'ın İran sınırına yakın bölgesi Herat'ta Taliban kontrolünde önce Cund el-İslam (İsla-

mın askerleri) adında bir örgüt kurmuştur. Ardından da 'Tevhit ve Cihat Cemaati' ismini alacak örgütünün hazırlıklarına başlamıştır. Genellikle Suriye, Ürdün ve Lübnan bölgelerinden kam-pa katılan Arap savaşçıları eğitim ve saldırı taktikleri üzerine eğitmiştir.² 2001 yılında ABD'nin Usame bin Ladin'i teslim etmeyen Taliban'a karşı başlattığı operasyonda Taliban saflarında ABD birliklerine karşı savaşmayı denemiştir.

Savaşın kaybedileceği belli olunca Zerkavi ve örgütü İran üzerinden o sıralar henüz işgal edilmemiş Irak'a geçiş planları yapmaya başlamıştır. Zerkavi'nin Afganistan'dan sonra sıranın Irak'a gelecek olmasını tahmin edebilmesi hala büyük bir soru işaretidir. Arkadaşları ile birlikte Aralık 2001 yılında İran üzerinden Irak'a geçmeye çalışmıştır. İran'da bazı el-Kaide üyeleri ve Zerkavi'nin Tevhit ve Cihat Cemaati üyeleri yakalanmışlardır. İran üzerinden Irak'a geçişi hakkında önemli bir nokta da Zerkavi ve takipçilerinin ünlü Afgan mücahit Gulbeddin Hikmetyar'a ait çiftliklerde saklanmış olmasıdır.³ Irak'a geçen Tevhit ve Cihat Cemaati üyeleri Zerkavi önderliğinde Kuzey Irak'ın kuzeyindeki Ensar el İslam adındaki Selefi Kürt örgütün denetimindeki yerlerde saklanarak hazırlanmışlardır. Ensar el-İslam örgütünün Zerkavi ile bağlantısı yine el-Kaide üzerinden olmuştur. Bahse konu örgütün militanları Taliban içerisinde zamanında savaşmışlar ve böylelikle birbirleriyle bağlantı tesis etmişlerdir. Zerkavi Ürdünlü olmasına rağmen gerek Afganistan Savaşı sırasında ve gerekse Afganistan'a ikinci kez gidişinde Arap dünyasından Selefi/Vehhabi akıma mensup kişilerden etkilenmiş ve Vehhabi olmuştur.⁴ Arap dünyasından pek çok savaşçı bu şekilde Afganistan Savaşı sırasında Selefileşmiş, Vehhabileşmiştir.

Vehhabilik, Selefilik'in içinden doğan bir kolu olup 18. yüzyılda bugünkü Suudi Arabistan'ın Necid bölgesinde yaşayan din bilgini Muhammed bin Abdülvehhap tarafından geliştirilmiş bir

dini mezheptir. Bu mezhebin en önemli özellikleri nas (Kur'an ve Hadis) dışında hiçbir dini kaynağı kabul etmemeleridir. Kıyas ve icma gibi yöntemleri reddeden Vehhabiler için mezar ve türbe ziyareti, evliyalar kültürü, şefaath kavramı tamamen küfürdür. Peygamberin dahi mezarına gidilip dua edilemez ve kendisinden şefaath istenemez. Mezarlıkların ziyareti yine Vehhabilik için küfür sebebidir. Mezarlıklar yıkılmalıdır. Tepki çekmeyeceklerini bilseler belki Peygamberin mezarını dahi yıkmayı deneyeceklerdir. Tarikat ve cemaatleri tamamen ret ederler. Tarikat liderlerinin Allah'a şirk koştüğünü ve Tevhit ilkesine aykırı hareket ettiğine inanmaktadırlar. Sufilik ve tasavvuf gibi kavramların dine sonradan giren bidat yani yenilikler olduğunu ve kesinlikle küfür olduklarını savunmaktadırlar. Vehhabilik kendi mezhepsel prensiplerini dayatmak için ağır şiddet içeren yöntemlere başvurabilmektedir.

Osmanlı'nın son döneminde Arap yarımadasında isyanlar çıkaran ve devletin bu bölgedeki topraklarını (Hicaz başta olmak üzere) işgal etmeye çalışan Vehhabilik, ortaya çıktığı dönemden itibaren silahlı mücadeleyi de içeren bir anlayışa sahip olmuştur. Nitekim 20. yüzyılda yaşanan siyasal gelişmeler Vehhabiliğin düşünce ve eylem biçiminde de değişikliklere neden olmuştur. 1970'li yıllarda Mısır'da Arap milliyetçi-sosyalist rüzgarının etkisi ile iktidara gelen Cemal Abdul Nasır ülkedeki İhvan-ı Müslimin (Müslüman Kardeşler) ile ters düşmüş ve Müslüman Kardeşlerin üzerine gitmeye başlamıştır. Bu dönemde pek çok İhvan üyesi tutuklanmış, işkenceye tabi tutulmuş ve birçoğu da kaçarak o yıllarda Suudi Arabistan'a sığınmışlardır. Müslüman Kardeşlerin ünlü ideologlarından Seyyid Kutup, Mısır'daki Nasır rejimi tarafından idam ile cezalandırılmıştır. Kardeşi Muhammed Kutup ve daha pek çok ideolog Suudi Arabistan'a sığınarak buralarda akademisyenlik yapmaya başlamışlardır. Örneğin

Afganistan Savaşı'nın mimarlarından Abdullah Azzam da bir Müslüman Kardeşler üyesidir. Hem Muhammed Kutub'un hem de Abdullah Azzam'ın, Usame bin Ladin'in Cidde'de üniversite yıllarında hocaları olduğu bilinmektedir.

DEAŞ'ın İdeolojik Kökeni: Selefi -Vehhabilik

Vehhabilik, Suudi kültürü ile de yakın alakalı ve iç içe olduğu için resmi ideolojiye veya devlete karşı isyan etme pratikleri, bazı istisnalar dışında pek gözlemlenmiş bir durum değildir. Ancak Müslüman Kardeşlerin Suudi Arabistan'daki bazı üyelerinin Mısır'daki rejim karşıtı fikirlerinin ve resmi ideoloji karşıtı teorilerinin Suudi eğitim kurumlarında Vehhabilik ile bütünleşmesi sonucu cihat anlayışını merkeze alan yeni bir Selefilik anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu anlayış özellikle 1980'li ve 90'lı yıllarda yayılım göstererek güçlenmiştir. Bu anlayış, Afganistan Savaşı-na Suudi Arabistan'dan katılan gençler aracılığı ile Afganistan'a da taşınmış ve cihat etmek için dünyanın dört bir yanından bu bölgeye gelen Müslüman gençlere de yayılmıştır. Bu gençler 1988 yılına yaklaşılırken el-Kaide isimli dünya tarihine damga vuracak örgütü kurmuşlardır. El-Kaide'nin benimsediği bu saldırgan Selefilik anlayışı, hiçbir dinî otoriteyi dikkate almadan kendisine uygun gördüğü her türlü kuralı dini referans olarak gösterebilmektedir. Resmî ideolojiye dahi başkaldıran bu özelliği neticesinde yeni Selefilik anlayışı, resmi kurumsal Vehhabi Selefiyesinden de ayrılmaktadır.

Irak İşgali Sonrası ve Irak El-Kaidesi Dönemi

ABD'nin Irak işgalinin 2003 yılının Mart ayında başlamasıyla birlikte Zerkavi de saklandığı yerden çıkıp ABD'ye ve bölgedeki müttefiklerine karşı mücadeleye girişmiştir. El-Kaide ve diğer radikal grupların en önemli stratejisi önce kendilerine çökmüş bir devlet bulmak ve ardından kaos ve anarşiden yararlanıp mücadeleye başlamaktır. Bu bakımdan kendileri için en uygun ortamların kaos ve anarşinin ve devlet düzeninin zayıf olduğu veya hiçbir otoritenin olmadığı ülkelerdir denilebilir. Zerkavi'nin stratejisi ana hatları ile Usame bin Ladin'den ayrılmaktadır. Ladin küresel bir cihat cephesi kurup ABD ile savaşmayı amaçlarken Zerkavi'nin amacı ABD ve küresel güçlerle savaşmaktan ziyade bölgesel güçlerle ve ABD'nin bölgedeki müttefikleriyle mücadele etmek olmuştur. 2003 yılı Ağustos ayında Zerkavi yaptığı üç önemli saldırı ile kendi mücadelesini başlatmıştır. Bunlar Bağdat'taki Ürdün büyükelçiliğine yönelik yaptığı ve 17 kişinin ölümüyle sonuçlanan bombalı araç saldırısı, Bağdat'taki BM misyonuna yönelik yaptırdığı intihar eylemi saldırısı ve en önemlisi Şii camisi olan İmam Ali Camii'ne yönelik yaptırdığı intihar eylemi saldırısıdır. Bu son saldırıda Irak'ın önemli Şii liderlerinden Ayetullah Muhammed Bakır el-Hâkim öldürülmüştür.⁵ Hâkim ailesi Irak'ın hatırı sayılır Şii ulema ailelerinden biridir ve ailenin ileri gelenleri yıllar boyu Irak Yüksek İslami Devrim Konseyi partisinin de yöneticileri olagelmışlerdir. Bu saldırı Zerkavi'nin ülkede Saddam Hüseyin sonrası iktidarı ele almaya hazırlanan Şiilere karşı bir mücadele taktiği başlattığının kanıtı olmuştur.

Zerkavi'ye göre Irak'ta Şiiler ABD ile iş birliği yaparak, 1920'lerden beri Sünni Arapların elinde olan Irak yönetimini ele

geçirmeyi planlamaktadırlar. Şiilere yönelik yapılacak saldırıların bölgedeki Sünni kesimden de destek göreceğini ve hareketinin büyüyeceğini düşünmüştür. Zerkavi bu stratejiyi uygularken özellikle Orta Çağ'da yaşamış olan ünlü Selefi İslam bilgini İbn-i Teymiyye'nin görüş ve fetvalarından da yararlanmıştır. İbn-i Teymiyye'nin Şiilere karşı olan fetvalarını yayınlamış ve Şiileri son Abbasi Halifesine ihanet eden Şii Vezir İbni al Alkame ile kıyaslamıştır. Bu propagandanın bir parçası olarak Şiilere, özellikle Selefilere retoriğinde olduğu şekilde, 'Rafizi' yani 'terk eden' anlamına gelen isimle hitap etmiştir.⁶ Burada asıl amaç güçten ve iktidardan düşmüş olan Irak'taki Sünni azınlığı mobilize ederek radikalleştirmek ve kendi örgütünün etrafında toplamak veya en azından destek sağlamaktır.

2004 yılında Zerkavi, el-Kaide ile stratejik iş birliğine girmiş ve Usama bin Ladin'e resmi olarak biat etmiştir. Bu tarihten sonra Zerkavi'nin örgütü Irak el-Kaidesi ismini almıştır. Örgütün yeni ismi ise *el-Kaide fi Bilad el-Rafidayn*, diğer bir ifadeyle Mezopotamya (veya Irak) el-Kaidesi olmuştur. Fakat Zerkavi'nin Şiileri hedef alan stratejisi ve bunu sivil halka yönelik eylemler olarak da yürütmesi el-Kaide yönetiminin tepkisini toplamıştır. Bu anlayışın cihat cephesinin kurulmasına ters düşeceğini savunarak Zerkavi'den Şiilere yönelik şiddeti durdurmasını ve sadece ABD ile mürtet rejime (Bağdat'taki ABD destekli yönetim) karşı savaşmasını talep etmişlerdir. Zerkavi bu konuda el-Kaide liderlerinden Eymen el-Zevahiri'den uyarı dahi almıştır.⁷ Bu tartışmalar Irak el-Kaidesi ile el-Kaide merkezi arasındaki ilk sürüşmeler olarak görülebilir. 2006 yılına gelindiğinde Zerkavi'nin kafasında Irak'ta radikal unsurların yönetimde olacağı bir Sünni devlet kurma fikri vardır. Bu amaçla diğer Sünni İslamcı grupları da tek bir bayrak altında toplayıp cepheyi genişletme siyaseti izlemiştir. Irak'taki farklı beş direniş grubunu Irak el-Kaidesi

ile birleştirip *Mücahitler Şura Meclisi* ismiyle yeni bir yapılanmaya gitmiştir. Aynı yıl Zerkavi'nin bir ABD hava saldırısında öldürülmesi sonucu Mücahitler Şura Meclisi bünyesindeki Irak el-Kaidesi liderliğine Ebu Eyüp el-Mısri isminde Mısırlı birini atamıştır.⁸ Bu sırada artık direniş hareketi yabancı Selefi savaşçıların güdümünden çıkıp daha ziyade yerelleşme (Iraklılaşma) sürecine girmiştir.

Mücahitler Şura Meclisi devletleşme ve yerelleşme yolunda en önemli adımı atar ve *Irak İslam Devleti*'ni ilan ederek bu yeni ismi alır. Irak el-Kaidesi de el-Kaide merkezine değil doğrudan Irak İslam Devletine biat eder. Yeni yapılanmanın liderliğine Iraklı bir isim Ömer el-Bağdadi atanır. Bu sırada Bağdat'taki merkezi hükümeti kurma görevi Şii Dava Partisi liderlerinden Nuri el-Maliki'ye verilir. 2006 yılına gelindiğinde Irak İslam Devletinin toplam geliri 200 milyon doları bulmaktadır. 2006 yılında ABD'nin telkinleriyle Bağdat'taki Nuri el-Maliki hükümeti Anbar vilayetindeki Sünni Arap aşiretler ile anlaşma yoluna gider ve Irak İslam Devletine karşı ortak hareket planı geliştirir. Karşılığında Sünni aşiretlerin silahlı güçlerine maaş bağlanması, bu aşiretlerin Irak güvenlik güçleri içerisine alınarak meslek sahibi yapılması ve aşiretlere para ödenmesi gibi konularda aşiret liderleri ile anlaşılır. ⁹ Bu yeni politika, ABD ve Irak'taki yeni yönetim tarafından 2003 sonrası başlatılan Baassızlaştırma siyasetinden de geriye dönüş anlamı taşımaktadır. Baassızlaştırma siyaseti çerçevesinde Sünni kökenli pek çok devlet memuru ve güvenlik çalışanı işlerinden edilmişler ve devlet aygıtının dışına atılmışlardır.

Böylelikle Sünniler de yeni sisteme dahil edilerek kendilerini dışlanmış olarak görmeleri ve radikal örgütlere itilerek radikalleşmeleri önlenmeye çalışılmıştır.

Bu yeni politika meyvelerini vermekte gecikmemiştir. 2007-2009 yılları arasında Irak İslam Devleti, Irak'ın Sünni bölgelerinde mezhepsel gerginlik çıkartamadığı için gerilemeye başlar. Yabancı savaşçılar da Irak'ı terk etmeye başlarlar. Şii ve Sünni milislerin birlikte savaşması Irak İslam Devletini güçten düşürmüştür. Aşiret güçlerinden müteşekkil bu Sünni milis güçlerine *Sahva (Uyanış)* hareketi ismi verilmiştir. Fakat 2010 yılına doğru ABD askerlerinin de Irak'tan çekilmeye başlaması ve yönetimin tamamen Şiilere terk edilmesi ile Şii Başbakan Nuri el-Maliki, Irak'ın yönetimini Sünnilerle paylaşmak yerine tamamen kendi kontrolüne alma yolunu izler. Sünni aşiretlere verilen sözleri tutmaz. Aşiretlerin karşı çıkması üzerine aşiret reislerini tutuklatır. Devlet yönetimindeki Sünni yönetici ve bürokratları görevden almaya başlar. Irak'ın Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Sünni kökenli Irak İslam Partisi liderlerinden Tarık el-Haşi-mi'nin hakkında tutuklama kararı çıkarır.¹⁰ Bu olaylar Şii yönetim ile ülkedeki Sünnilerin arasını iyice açmıştır. Bağdat yönetimi ile araları açılan ve istediklerini alamayan Sünni aşiretler bu sefer Maliki hükümetinden intikam için Irak İslam Devletine destek vermeye başlamışlardır.

Irak ve Şam İslam Devleti Dönemi (DEAŞ)

2011 yılında ABD kuvvetlerinin Irak'tan tamamen çekilmesi bölgeyi Sünni-Şii çatışmasına daha açık bir hale getirirken Irak'ın yan komşusu Suriye'de Arap Baharı iç savaşa dönüşmek üzere-dir. 2010 yılında Irak İslam Devleti lideri Ömer el-Bağdadi'nin öldürülmesi üzerine Ebubekir el-Bağdadi örgütün yeni lideri olarak seçilmiştir. İki halef selef liderin isimlerinin Bağdadi olması onların akrabalık bağına sahip oldukları anlamına gelmemektedir. Bağdadi isimleri örgütteki kod isimleridir. Ebu Bekir el-Bağdadi'nin asıl ismi İbrahim Avad İbrahim el-Bedri'dir. Kendisi aslen Samarra şehridir. İlahiyat üzerine yüksek lisans ve doktora yapmış olduğu bilinmektedir. Irak işgali ile birlikte direniş gruplarının içerisinde yer almıştır. Uzmanlara göre özellikle Bağdadi takma ismini almalarının nedeni Iraklı kimliklerini vurgulamak ve bölgesel cihat anlayışını güçlendirmek olduğudur. Bu yönüyle DEAŞ hareketi el-Kaide gibi küresel bir terör örgütü hüviyetine sahip yapılanmadan ayrılmaktadır. Ebu Bekir el Bağdadi dönemi, Irak İslam Devletinin Suriye'ye de yayıldığı dönem olacak ve örgütün ismi ed-Devlet'ül-İslâmiyye fi'l-Irak ve's-Şam (Irak ve Şam İslam Devleti-DEAŞ) olarak değişecektir.¹¹

Suriye'deki Arap Baharının 2012 yılında silahlı direniş dönüşmesi ile birlikte Irak İslam Devleti'nin Suriye'ye yönelik strateji geliştirdiği görülmektedir. Irak İslam Devleti lideri Ebu Bekir el-Bağdadi, Ebu Muhammed el-Culani'yi Suriye'deki operasyonları yönetmesi ve altyapı hazırlaması için 2012 yılında Suriye'ye göndermiştir. İlk önceleri Bağdadi'ye ve DEAŞ'a bağlı hareket eden Ebu Muhammed el-Culani 2013 yılında Bağdadi ile ters düşmüştür. Bağdadi, 2013 yılında Suriye'de Culani tarafından kurulan ve Esad rejimine karşı savaşan Nusra Cephe-

sini Irak İslam Devletinin bir kolu olarak adlandırınca; Culani kendi grubunun Bağdadi ile bir alakası olmadığını ve Nusra'nın doğrudan el-Kaide lideri Eymen el-Zevahiri'ye bağlı olduğunu açıklamıştır.¹² Bu olaydan sonra aynı yıl örgüt Irak ve Şam İslam Devleti diğer adıyla Irak ve Levant İslam Devleti isimlerini alarak hem Suriye'de hem de Irak'ta faaliyet göstermeye başlamıştır. Suriye üzerinde özellikle Nusra cephesi başta olmak üzere Özgür Suriye Ordusu ve Ahrar eş-Şam gibi muhalif örgütlerle de sıcak çatışmaya girmeye başlamıştır. Örgüt, Esad rejimi ile savaşmaktan ziyade Suriyeli muhalif gruplar ve el-Kaide'nin Suriye temsilcisi konumundaki Nusra Cephesi ile savaşmayı tercih etmiştir. Örgütün stratejisi Sünni bölgeleri kontrol altında tutarak Irak'ta ve Suriye'de sözde Sünnilik üzerinden radikal Selefi ideolojiye tabi bir devlet tesis etmektir.

DEAŞ terör örgütünün el-Kaide'ye tabi olmayarak rakibi konumunda olması, Nusra ile yaşadığı ihtilaf ve de Şii Müslümanlara yönelik uyguladığı aşırı şiddetten dolayı el-Kaide merkez yönetiminin lideri Zevahiri ile arasının açılmasına neden olmuştur. Dünyadaki diğer radikal gruplar da bağlılıklarını ya el-Kaide'ye ya da DEAŞ'a yaparak bölünmüşlerdir. Örneğin Libya'daki Ensar el-Şeria, Arabistan el-Kaidesi, Ensar Beyt el-Makdis, Nijerya'daki Boko Haram, Arabistan el-Kaidesi, Sina Yarımadasındaki Ensar Beyt el-Makdis gibi gruplar doğrudan DEAŞ'a biat ederlerken diğer yandan Somali'deki el-Şebab, Mağrip el-Kaidesi, el-Murabitun, Suriye'deki Nusra, Mağrip el-Kaidesi, Sahra'daki el Murabitun örgütü gibi gruplar ise el-Kaide'ye biat etmeyi tercih etmişlerdir. Radikal grupların paylaşımı konusunda da iki büyük radikal grup arasında çekişmeler görülmüştür.¹³

2012 ve 2013 yılları arasında DEAŞ iki önemli operasyon gerçekleştirmiştir. Bunlardan biri *Duvarları Yıkma Operasyonudur*. Bu operasyonda Irak hapishaneleri DEAŞ militanlarınca basılmış, içerideki tutuklu militanlar ve Saddam Hüseyin'in eski

Baas Partisi subayları kurtarılmıştır. Örneğin Ebu Gureyb hapis-hanesinden 500 mahkûm kurtarılarak örgüte kazandırılmıştır. Ardından *Askerlerin Hasadı Operasyonu* yapılarak Şii Bağdat yönetiminin önemli aktörleri, güvenlik güçleri mensupları, polisler suikast ve intihar saldırıları ile öldürülmeye başlanmıştır. Bu durum Bağdat yönetiminde tedirginlik meydana getirmeye başlamıştır. DEAŞ hükmettiği Sünni bölgelerde halkın da desteğini alarak kontrolü sağlamaya başlamıştır. Özellikle Anbar Vilayetinde Felluje ve Ramadi'de, Selahaddin vilayetinde Tikrit ve Samarra kentlerinde yönetimi ele geçirmişlerdir.¹⁴ 10 Haziran 2014 tarihinde DEAŞ militanları Irak'ın ikinci büyük şehri olan Musul kentini ele geçirmiştir. Başbakan Nuri el-Maliki'nin mezhep merkezli politikaları ülkedeki Sünni halkı rejime karşı düşman hale getirmiştir. Nitekim DEAŞ'ın Musul'u ele geçirmesi tek bir çatışma olmadan gerçekleşmiş ve şehirdeki Sünni halk Şii yönetimden kurtulmak için şehrin kapılarını DEAŞ'a adeta açmıştır. DEAŞ, yerel halkın bu desteğini perçinlemek için Musul valiliğine Saddam döneminin generallerinden biri atamıştır.¹⁵ Musul'un işgal edilmesinden sonra örgüt ismini *İslam Devleti* olarak değiştirmiş, örgüt lideri Ebu Bekir el-Bağdadi Cuma hutbesinde sözde halifeliğini ilan ederek Halife I. İbrahim ismini aldığını duyurmuştur. Önceden Arapça *Devleh* (yani Devlet) olarak bilinen örgütün ismi artık militanları tarafından Hilafet olarak anılmaya başlanmıştır.¹⁶ 2014'ten 2016'ya kadar geçen dönemde bir yandan ABD'nin başını çektiği uluslararası koalisyon güçlerinin DEAŞ ile mücadelesi ve diğer yandan da Esad'ın müttefiki olan Rusya'nın müdahaleleri sonucunda DEAŞ zayıflamaya başlamıştır. 2015 yılında zirveyi gören örgütün toprak kayıpları 2016'dan itibaren hızlanmaya başlayacaktır.

Irak'ın Batısı ve Kuzey Batısındaki Sünni vilayetlerle Suriye'nin doğusundaki vilayetleri elinde tutan örgüt buradaki petrol

yataklarını ve rafinerilerini de işleterek büyük gelir elde etmiştir. Çıkarttığı petrolü kaçakçılık yolu ile satarak terör faaliyetleri için muazzam finansman sağlamıştır. Petrol geliri yanında halktan aldığı vergiler, işgal ettiği bölgelerdeki arkeolojik sitelerden parçalayıp sattığı eserler, kaçırdığı rehinelere karşılık aldığı paralar ve bağışlarla büyük bir ekonomik geliri elde etmeyi başarmıştır. Örgütün ekonomik ve siyasi olarak zirvede olduğu 2015 yılında toplam geliri ABD Hazine Bakanlığı verilerine göre, 1 milyar dolardır. Sahip olduğu gelirler itibarıyla DEAŞ dünyanın en zengin örgütü olarak kayıtlara geçecektir. Örgüte çok yoğun bir şekilde yabancı ve yerel terörist savaşçı katılımı olmaktadır. Katılımın bu denli fazla olmasında maaş olarak ödediği ücretlerin Suriye'deki diğer muhalif grupların veya Irak merkezi yönetiminin ödediği maaşlardan daha fazla olmasının etkili olduğu iddia edilmiştir.¹⁷

DEAŞ, 2015 yılında terör eylemlerini Irak ve Suriye sınırlarının dışına taşımaya başlamış ve kendisine yönelik operasyonlarda yer alan devletleri hedef almıştır. Fransa'da yapılan intihar eylemleri, Lübnan'daki bombalı saldırılar, Rus uçağının Sina yarımadası üzerinde DEAŞ'a bağlı Ensar Beyt el-Makdis isimli örgüt tarafından düşürülmesi, Türkiye'de gerçekleştirilen intihar eylemleri, Afganistan'da Taliban'a karşı Afganistan DEAŞ'ının (Horasan emirliği) kurulması ve Taliban ile savaşa girişmesi, örgütün sınır ötesi uluslararası operasyonlara başladığının göstergeleridir. Örgüt bu eylemler zinciri ile uluslararası kamuoyunun tepkisini daha fazla çekmiş ve DEAŞ'a karşı kurulan ABD'nin başını çektiği uluslararası koalisyon operasyonlarına hız vermiştir. 2014 yılında ABD öncülüğünde 15 ülkenin katılımı ile DEAŞ'a karşı kurulan uluslararası koalisyon DEAŞ'ın ilerleyişinin durdurulmasında ve belinin kırılmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur.¹⁸

DEAŞ'a karşı uluslararası kamuoyunun ayağa kalkmasında özellikle Irak'ın Sincar bölgesindeki Ezidi kökenli halka ve kadınlara yönelik aşırı şiddet uygulanması ve katliama maruz bırakılmaları önemli rol oynamıştır. DEAŞ'ın insan hakları ve kadın haklarını ihlal eden faaliyetleri ve şiddet eylemleri ABD başta olmak üzere pek çok ülkenin DEAŞ'a karşı kurulan askeri koalisyona katılım sağlamalarının nedeni olmuştur. Bu minvalde ABD'nin başını çektiği koalisyon, özellikle bölgedeki DEAŞ'a karşı savaşma görüntüsü altında terör faaliyetlerinden de geri durmayan PKK/PYD/YPG/SDF/YPJ gibi örgütlere yönelik destek ve yardım sağlamaya ve bunlarla işbirliği içerisinde olmaya başlamıştır. Özellikle bölgedeki bahse konu terör grupları Sincar vilayetindeki DEAŞ'ın gerçekleştirdiği Ezidilere yönelik insan hakları ihlallerini de bir araç olarak kullanarak uluslararası alanda destek toplamaya çalışmıştır. 2015'in Ocak ayında DEAŞ, Kobani'den ABD hava desteğinin de yardımıyla Kürt gruplar tarafından geri çekilmeye mecbur bırakılmıştır. Bu DEAŞ'ın da ilk ciddi yenilgisi olup artık PKK'yla bağlantılı YPG gibi grupların ABD'nin de desteğiyle Suriye'nin kuzeyinde güç, etkinlik ve nüfuz kazanmaya başladıkları döneme girilmesi açısından da önemlidir. 2016 yılına gelindiğinde ise DEAŞ gerilemesi ABD'nin başını çektiği koalisyon güçlerinin de operasyonlarıyla hızlanmaya başlayacaktır.¹⁹

Sözde İslam Devleti Dönemi ve Gerileme

Merkezi Irak hükümeti güçleri 2016'nın Şubat başında Sünni kesimin ağırlıklı yaşadığı Ramadi vilayetine girmeyi başaracaklar fakat hemen hemen şehir nüfusunun tamamı merkezi Irak güçlerinin gelmesiyle birlikte şehri terk edecektir. Aylarca süren kuşatma/savaş neticesinde şehir yerle bir olacaktır. Aslında burada Irak'taki Sünni kesimin ne denli Şii ağırlıklı Bağdat yönetimini kabullenmediği görülmektedir. Beş haftalık bir savaşın ardından DEAŞ'ın güçlü kalelerinden Felluce şehri de geri alınacaktır. Bunlara cevaben DEAŞ da Bağdat'ta büyük çaplı intihar eylemleri gerçekleştirecektir. 2016'nın Ekim ayında dönemin Irak başbakanı Haydar el-İbadi DEAŞ'ın kontrolündeki Musul şehrinin geri alınması için operasyonun başladığını duyuracaktır. 2016'nın son aylarında bir taraftan ABD hava gücü destekli SDF/YPG güçleri, diğer taraftan merkezi Irak hükümeti ve diğer yandan da Rusya ve yine İran'ın paramiliter güçleriyle desteklenen Esad güçleri bölgedeki DEAŞ varlığını geriletmek ve bitirmek amaçlı eş zamanlı saldırılara başlamışlardır.²⁰ 2016'nın Ekiminden 2017'nin Haziran ayına kadar süren Musul'un DEAŞ'tan kurtarılma operasyonu yaklaşık sekiz ay gibi uzun bir sürede tamamlanmıştır. Hatırlanacağı gibi 2014 yılında DEAŞ militanları Sünni ağırlıklı olan Irak'ın ikinci büyük şehri olan Musul'u ve şehrin bağlı olduğu Ninova vilayetini çok kısa bir sürede (sadece 6 günde) fazla bir direnişle karşılaşmadan ele geçirmişti. Yine 2017'nin Ekim ayında DEAŞ'ın fiili başkenti Rakka şehri de ABD hava desteğiyle SDF/YPG militanları tarafından ele geçirilecektir. 2018 yılında da DEAŞ kontrolündeki Deyrizor şehri SDF/YPG kontrolüne geçecektir. DEAŞ'ın kontrol ettiği Suriye ve Irak topraklarının kuzeyindeki alan adeta ABD'nin de havadan desteğiyle PKK/YPG kontrolüne bırakılarak bu terör grupla-

rına hediye edilmekteydi. 2019'un Mart'ında da DEAŞ'ın Suriye sınırları içerisinde kontrol ettiği son bölge Baghuz'un SDF/YPG tarafından ele geçirildiğinin ilanından sonra DEAŞ'ın alan hâkimiyeti bölgede sona ermiş bulunmaktadır.²¹ Örgüt, lideri Ebu Bekir el-Bağdadi'nin Ekim 2019'da İdlib'de bir hava saldırısıyla öldürülmesi ve ABD Başkanı Trump'ın da resmi olarak bu haberi doğrulamasının ardından şimdilik sessizliğe bürünmüştür.²²

DEAŞ Sonrası Muhtemel Beklentiler

Örgütün güçlenerek yayılma sürecine girmesinin en önemli nedenlerinden biri Irak ve Suriye'deki mezhep çatışmaları olmuştur. Özellikle 2010 sonrası Bağdat hükümetinin Sünnileri dışlayan politikaları, Obama döneminde İran ve ABD ilişkilerinin Ortadoğu üzerinde yakın ve olumlu seyretmesi üzerine İran'ın Irak üzerindeki nüfuzuna da dayanarak mezhepçi politikaları körüklemesi ve Sünnilerin radikalleşmelerine ve radikal örgütlerin etkisi altına girmelerine sebep olmaları DEAŞ'ın güçlenmesine ve yayılmasına sebep olmuştur. Aynı şekilde bölgede tekrar ABD ve İran yakınlaşmasının olması ve İran destekli vekâlet gruplarının hem Irak hem de Suriye'de etkinlik kazanmaya başlamaları DEAŞ ve benzeri radikal Sünni-Selefi örgütlerin canlanmasına ve uyuyan hücrelerinin uyanmalarına neden olabilecektir. Diğer yandan Rusya'nın bölgedeki konumunu kuvvetlendirmek adına bu ve benzeri örgütlerin faaliyetlerine tarafsız kalabilme ve göz yumabilme durumu söz konusu olması da muhtemel gözükmektedir. Çünkü ABD- İran ve Kürt grupların müttefik olarak bölgede ortak çıkarlara sahip olmaları ve birlikte hareket etmeleri diğer yandan Esad rejiminin yakın müttefikleri Rusya'yı tedirgin edebilecektir. Bu da Rusya'nın DEAŞ'a karşı tavrında eylemlerini görmezden gelme olarak yansıyabilir. Bu da örgütün tekrar dirilmesi için uygun ortamın oluşmasını sağlayabilir.

Ayrıca mevcut konjonktürde DEAŞ'ın tekrar canlanabileceği alan bir öncekinde olduğu gibi Irak değil Suriye toprakları olması muhtemeldir. Çünkü Esad rejiminin özellikle kırsal alanda yeraltı örgütlenmesiyle uyuyan hücreler şeklinde pusuda bekleyen DEAŞ'ı engelleyebilecek bir yeterli güvenlik veya kolluk gücü bulunmamaktadır. Esad rejiminin mezhepçi politi-

kaları, kırsaldaki Sünni aşiretlerin Rejime ve Rusların ülkedeki varlıklarına duydukları tepki, halkın şehirleri yerle bir eden bombalamalardan dolayı içine düştüğü travmatik durum, ülkedeki kötü ekonomik koşullar tam da DEAŞ'ın istismar politikalarının başarılı olması için uygun ortamı teşkil etmektedir.²³ DEAŞ'ın boşalttığı alanlarda İran destekli radikal terör grupları yayılmakta ya da DEAŞ'ın uygun ortam bulması durumunda bölge Selefi radikal terörün nüfuz sahası haline gelebilmektedir. Din ve mezhepler üzerinden siyaset geliştiren rejimlerin bölgede var olmaya devam etmeleri bu tür sorunlarla tekrar tekrar karşılaşmamıza neden olacaktır.

Yabancı Terörist Savaşçılar ve DEAŞ

DEAŞ daha devletleşme çabalarına girmeden önce yani Ebu Musab el-Zerkavi döneminde, daha ziyade Suriye, Irak ve Ürdün gibi ülkelerden gelen yabancı savaşçılardan oluşmaktaydı. Örgütün yapısı genişledikçe ve Suriye ile Irak'ta yayıldıkça dünyanın en fazla yabancı savaşçı çeken örgütü halini almıştır. Yabancı savaşçı istatistikleri üzerine pek çok iddia bulunmasına rağmen Soufan Grup'un DEAŞ'ın terör faaliyetlerinin zirve yaptığı 2015 yılındaki raporlarına göre 27 bin ile 31 bin arasında yabancı savaşçının DEAŞ bünyesinde olduğu iddia edilmiştir. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi lideri Mesud Barzani'nin 2015 yılındaki iddiasına göre DEAŞ'ın gerek savaşçıları gerekse teknik personel, polis gücü, yerel militan güçleri, paramiliter personel ve sınır güvenlik mensupları ile birlikte 200 bin kişilik bir silahlı gücü vardır. The Syrian Observatory for Human Rights'ın aynı yıldaki raporuna göre ise DEAŞ'ın Suriye'de 50 bin ve Irak'ta da 30 bin olmak üzere toplamda 80 bin savaşan militanı vardır. El-Kaide örgütünün dahi gücünün doruğunda olduğu 90'lı yıllarda savaşçı sayısının 5 bin ila 20 bin arasında olduğu varsayıldığında DEAŞ'ın radikalleştiği militan sayısının oldukça fazla olduğu görülür.²⁴

Avrupa'dan DEAŞ'a katılan savaşçı sayısının ise 7000 olduğu iddia edilmektedir. Bunların sadece %6'sı Avrupa kökenlidir. Gerisi ise Avrupa'da yaşayan ikinci ve üçüncü kuşak Mağrip (Kuzey Afrika kökenli) Araplarıdır. DEAŞ'a katılan savaşçıların büyük çoğunluğu genel olarak Arap kökenlidir. DEAŞ'a zirvede olduğu 2015'te en fazla katılım sağlayan yabancı savaşçıların Tunus kökenli olduğu görülmektedir. Buradaki ana faktör Tunus ve Libya'da faaliyet gösteren ve DEAŞ'a biat etmiş Ensar el-Şeriat örgütü savaşçılarının yardım için DEAŞ'a katılmalarıdır. Bu

savaşçılar Kuzey Afrika'dan gelip DEAŞ için Suriye ve Irak'ta savaşmaktadırlar.²⁵

İkinci sıradaki yabancı savaşçılar Suudilerdir. Buradaki ana faktör de Arabistan el-Kaidesi olarak bilinen Enver el-Evlaki liderliğindeki radikal grubun Irak'taki ABD işgali durumunu daha öncelikli olarak görüp DEAŞ'a yardım için savaşçıları Irak'a göndermesidir. Görüldüğü üzere uluslararası diğer radikal örgütler de DEAŞ ile iş birliğine girmektedirler. Arabistan el-Kaidesi aynı zamanda DEAŞ'a biat etmiş bir örgüttür. Tercihini Merkezi el-Kaide'den yana değil DEAŞ'tan yana kullanmıştır ve merkezi el-Kaide ile de arası açıktır. Arabistan el-Kaidesinin DEAŞ için en önemli eylemi 2015 yılının Ocak ayında gerçekleştirdikleri Paris'teki Cherlie Hebdo saldırısıdır. Bu saldırının, Arabistan el-Kaidesinin DEAŞ'le yapmış olduğu ittifakın bir izdüşümü olduğu iddia edilmektedir.²⁶

DEAŞ'e katılımlar genelde genç kuşaktan olmaktadır. Yaş aralıkları ise daha ziyade 18-29 civarıdır. Özellikle Suriyelilerin DEAŞ'a katılımının yoğun olduğu belirtilmektedir. Diğer radikal gruplara (Nusra, Ahrar el-Şam vs) katılımların da yine Suriyelilerden yoğun olduğu bilinmektedir. Buradaki katılımlar genelde maddi nedenlerden ötürü olduğu iddia edilmektedir. Suriye'deki genç nüfusun uzayan iç savaş nedeniyle iş bulamayıp geçimlerini sağlama konusunda zor duruma düşmeleri onları DEAŞ'e katılmaya iten en önemli faktörlerden biridir. DEAŞ'ın savaşçılarına ödediği aylık maaşın 500 ila 650 dolar arasında değiştiği belirtilmektedir.²⁷

DEAŞ ve Devlet Benzeri Kurumsal Yapısı

DEAŞ bilinenin aksine el-Kaide benzeri bir örgüt yapısı değildir. Kurumsal yapısı devletleşme çabası içerisinde olan bir yapıya benzemektedir. Bakanlar Kurulu, Yüksek Yönetim Konseyi, polis teşkilatları, askeri konseyi, özellikle kontrol ettiği bölgelerdeki halkın ihtiyaçlarına yönelik kurgulanmış kurumları ile tam bir devlet izlenimi vermiştir. DEAŞ sekiz yüksek konseyden oluşmaktaydı. Bunlardan ilki Şura Konseyi adı verilen ve başkanlığını Ebu Bekir el-Bağdadi'nin yaptığı konseydi. Bu konsey aynı zamanda kabine işlevi görmekteydi. Örgütün ihtiyaçlarına göre şekillendirilmiş bakanlıkları da bu konseyde yer almaktaydı. Bağdadi'nin hemen arkasından biri Suriye'den sorumlu diğeri de Irak'tan sorumlu iki önemli yardımcısı bulunmaktaydı. Bu yardımcıları ilginç bir şekilde Saddam Hüseyin döneminin önemli istihbarat subayları ve hava kuvvetleri istihbaratı personelleriydi. Diğer önemli yapı örgütün kontrol ettiği topraklarda ekonomik işlerini sağlamakla yükümlü olan Ekonomi Konseyidir.²⁸ Askeri ve operasyon meselelerinden sorumlu olan konsey ise Askeri Konsey olarak bilinmektedir. Bu konseyin başındaki kişiler de Saddam'ın eski askerleriydi. Eğitim Konseyi adı verilen konsey, DEAŞ'ın milli eğitim programını geliştirmiş ve ilkokuldan yükseköğrenime kadar yepyeni bir müfredat hazırlamıştır. Bu müfredat Selefi/Vehhabi itikadın temel öğretilerini baz alarak hazırlanmıştır. DEAŞ'ın belki de en önemli konseyi olan yapısı ise Divan el-Hadamat adı verilen İslami Hizmetler Konseyidir. Bu kurumun temel görevi kontrol edilen topraklardaki altyapı hizmetlerini yürütmek, yol, baraj, kanal, kamu inşaatlarını yapmak, yardıma muhtaç kişilere ve ailelere gereken yardımları yapmak, elektrik, su ve tarımsal yatırım faaliyetlerini yürütmüştür.²⁹

DEAŞ, kontrolü altında bulunan bölgelerde taban kazanmak ve meşruiyet oluşturmak amacıyla toplumsal ve ekonomik ihtiyaçlara dönük bir strateji izlemiştir. Bu özelliği ile Lübnan'daki Hizbullah örneğine benzemektedir. Ekmek fırınlarını kontrol etmekte, kaos ve anarşi ortamında Suriye'de devlet otoritesinden mahrum kalmış şehir ve kasabalarda artan ekmek fiyatlarını tek bir fiyata sabitlemiş, bedava toplu taşıma hizmetleri vermiş, bedava aşı hizmetleri sunmuş, okullar açmış ve halka ücretsiz sağlık hizmetleri sunmuştur.³⁰ Selefî/Vehhabi gelenekten etkilenen DEAŞ terör örgütü Hisbah teşkilatı adı verilen ahlak polisi kurumunu kurmuştur. Bu teşkilat namaz vakti sokaktaki halkı camilere yönlendirmiş, sakal ve bıyık kontrolü yapmış, kadınların giyim kurallarını zorla da olsa uygulamıştır. Vilayetler Konseyi adı verilen yapı ise DEAŞ'ın kontrol ettiği Irak ve Suriye'deki vilayetlerin genel idaresinden sorumlu olarak işlev görmüştür. 2015 yılında DEAŞ'ın Suriye ve Irak'ta kontrol ettiği toplam vilayet sayısı 18 olarak bilinmektedir.³¹

DEAŞ'ın Varlığını Sürdürmesinin Temel Sebepleri

DEAŞ'ın bölgede bu kadar uzun süre tutunabilmesi ve varlığını devam ettirebilmesinin bazı temel nedenleri vardır. Bunların başında Irak ve Suriye'de görülen çökmüş devletlerin varlıkları gelmektedir. Anarşi ve kaosu olduğu yerde radikal örgütlerin kolayca örgütlenerek yayılması ve etkilerini artırabilmeleri oldukça kolaydır. Diğer taraftan DEAŞ ele geçirdiği toprakları kontrol ettiği dönemde, kontrol ettiği bölgelerde güvenliği sağlamış, polis ve mahkeme gibi kurumlarla suçluları cezalandırma yapısını tesis etmiş ve halka da güven vermiştir. Diğer muhalif grupların bu tür devlet benzeri yapılarının ve kurumsal hizmetlerinin olmaması bölgedeki halkın gözünde de DEAŞ'ı daha güvenilir hale getirmiştir.

Diğer önemli faktör Suriye'deki Esad yönetimi ile Irak'taki Şii ağırlıklı Irak yönetimi Sünni mezhebine tabi yerel halkın memnun olmamasıdır. Suriye'deki Sünni çoğunluk ve Irak'ta Sünni azınlık kendi mezheplerinin hâkim olduğu bir yönetimi talep etmektedirler. Sünni halkın bu memnuniyetsizliğinde Irak ve Suriye'deki rejimlerin mezhepçi ve kendi aşiret ilişkilerini kayırcı politikalarının oldukça etkili olduğunu söyleyebiliriz. Suriye ve Irak'ın sınırlarının 20. yüzyılın başında Avrupa güçleri tarafından rastgele cetvelle çizilmiş olmaları da bu sınırları yapay konuma düşürmektedir. Hem Suriye'deki kabileler hem de Irak'taki kabileler zaten kültürel olarak ve akrabalık bağlarıyla birbirleri ile yakın ilişkidedirler. Ortadaki sınır ise suni bir özelliğe sahiptir. DEAŞ bu sınırı ortadan kaldırarak yerel halkın da çıkarlarına uyan bir politika izlemektedir. DEAŞ'ın elinde tuttuğu bölgeler, gerek Suriye'de gerekse Irak'ta, kabilelerin yoğun hüküm sürdüğü bölgeler olarak bilinmektedir. Buralarda

bulunan kabileler sık sık kendi aralarında problemler yaşamaktadır. Kabilelerin desteğini alan gücün ise bu bölgede varlığını sürdürmesi oldukça kolay görülmektedir.

2006-2010 yılları arasında Anbar vilayetinde Sünni kabilelere birtakım vaatler karşılığında desteklerini alan Irak'ın eski Başbakanı Nuri Maliki bu desteği, vaatlerini tutmadığı ve aksine mezhepçi politikalarını sürdürdüğü için kaybetmiştir. Bu durumdan en çok yararlanan DEAŞ olmuştur. Sünni ve Selefi politikalarla ayrıştırma siyasetini daha da körükleyen DEAŞ, kabilelerin de desteğini almıştır. Kabilelerin desteğini daima canlı tutmak için ise aralarındaki problemleri çözmek adına Halkla İlişkiler ve Aşiret Meseleleri Bürosunu kurmuştur. Bu büronun başına bir Suriyeli veya Iraklıyı atamaktan ziyade akıllıca davranıp bir Suudi'yi atamışlar ve aşiretlerin meselelerini Şer'i usullere göre çözmeye çalışmışlardır.³² DEAŞ görüldüğü üzere bölgedeki politikalarında “devlet aklı”na benzer politikalar izlemektedir. Bu da onu bölgede uzun süre etkin ve kalıcı tutmaktadır.

Aynı zamanda DEAŞ'ın başarısının arkasında örgütün içerisinde gizli ittifak halinde olduğu eski Baas Partisi kadrolarının da etkisi vardır. Baas Partisi eski Irak lideri Saddam Hüseyin'in partisidir. Bütün kamu çalışanları Saddam döneminde bu partinin üyesi olmak zorundaydılar. Saddam döneminin pek çok askeri personeli, istihbarat mensubu ve polis teşkilatı üyesi 2003 yılında işgalden hemen sonra görevlerinden atılmışlardır. Görevlerinden atılan Baasçı güvenlik mensubu sayısının 350 bin olduğu tahmin edilmektedir. Bu eski askeri personelin önemli bir kısmı işgal sonrası direniş gruplarına katılmışlar ve ABD ile Bağdat'taki yeni yönetime karşı mücadeleye başlamışlardır. Özellikle DEAŞ ile Baas arasındaki yakınlaşmanın ve ittifakın Irak hapishanelerinde olduğu iddia edilmektedir. Saddam'ın yardımcısı İzzet el-Duri'nin kurduğu Nakşibendi Ordusunun da

Sünni bölgelerde ve özellikle Musul'un DEAŞ tarafından alınmasında önemli yardımları olduğu iddialar arasındadır. Baas rejiminin profesyonel asker ve kamu çalışanlarının DEAŞ'e destek vermeleri örgütün Irak nezdinde elini oldukça güçlendirmiştir.³³

DEAŞ'ın İletişim Stratejisi

DEAŞ sosyal medyayı ve görselliği en iyi kullanan belki de dünya üzerinde gelmiş geçmiş en profesyonel terör örgütüdür. DEAŞ'ın sosyal medyayı başarılı bir biçimde kullanışı onu dünyadaki ilk örnek yapmıştır ve başarısının da önemli bir kısmını buna borçlu olduğu söylenebilir. Örgütün yayın merkezi el-Hayat Medya Merkezi tarafından, 2014 ve 2016 yılları arasında Dabık isiminde 15 sayısı çıkarılan bir dergisi bulunmaktadır. Dergi Arapça, İngilizce, Almanca, Fransızca olmak üzere dört dilde yayınlanmıştır. Suriye sınırları içerisindeki Dabık şehrinin DEAŞ'ın elinden çıkması ile derginin ismi Rumiye olarak değişmiştir. 2016 ve 2017 yılları arasında 13 sayılı bir yayın da Rumiye'den çıkmıştır. Bu dergi de İngilizce, Rusça, Almanca, Fransızca, Uyğurca ve Endonezya dilinde çıkartılmıştır. Dergi aracılığı ile düşmanlarını tekfir etmiş, yönetimi altında tuttuğu bölgelerin içerisinde haberler vermiş, bağlantılı oldukları dünyanın diğer yerlerindeki radikal örgütlerin eylemleri hakkında haberler yapmış ve bazen de liderleri Ebu Bekir el-Bağdadi'nin mesajlarını yayınlamıştır. Örgüt resmi dergisinin bazı sayılarında da Türkiye'yi hedef almış ve Türkiye aleyhine haberler yapmıştır. Devlet erkânı ve bazı Diyanet yetkililerini suikast yapmak ile tehdit etmiştir.

DEAŞ'ın Türkiye'ye yönelik 2015 ve 2016 yılları arasında Türkçe dilinde yayınladığı Konstantiniyye isimli bir dergisi de vardır. Bu dergiyi de el-Hayat Medya'nın yönettiği bilinmektedir. Bu arada el-Hayat Medya DEAŞ'ın medya organlarını yöneten genel yayın merkezin ismidir. Toplamda altı sayı çıkaran dergi genel hedef olarak İstanbul'un fethini vurgulamaktadır. İstanbul'un gerçekte fethedilmediğini ve kendileri tarafından asıl fethin gerçekleşeceğini yayınladıkları makalelerde işlemektedirler. Dergi-

de Türkiye'deki yönetimi mürtet ilan etmekte ve Müslümanları Türkiye'deki yönetime karşı savaşa davet etmektedir. Ayrıca HDP ve PKK da bu derginin hedefleri arasında olmuştur. Ayrıca örgütün Dar el-İslam adında sadece Fransızca dilinde yayın yapan ve on sayı çıkaran bir dergisi de bulunmaktadır. 2014-2016 yılları arasında yayın yapan derginin hedef kitlesi Fransızca konuşan Magripli Müslümanlar olduğu düşünülmektedir. Yine Rusya ve Kafkasya Müslümanlarına yönelik propaganda yapabilmek amacıyla Rus dilinde Istok (Kaynak) isimli bir dergiyi de 2015-2016 yılları arasında dört sayı çıkartarak yayın yapmışlardır.

DEAŞ'ın sosyal medya üzerinden yaydığı en önemli mesajlardan biri de aşırı şiddet unsurudur. Yakalamış olduğu esirleri diri diri yakarak öldürdüğü görüntüleri, toplu kurşuna dizme sahnelerini sosyal medya kanalları üzerinden al Hayat Medya Center hesabına ait Youtube kanalından yayınlamıştır. Bu yöntemle karşısındaki düşmanlarına çok acımasız olduğu izlenimini vermeye çalışarak korku propagandası yapmakta ve bir drama oluşturmaya çalışmaktadır. Sosyal medya, aşırı şiddet ögesi ve dramayı aynı anda harmanlayarak karşısındaki kitlelerde algı oluşturmaya ve etki bırakmaya çabalamıştır ve bir dönem bu konuda oldukça başarılı da olmuştur.

DEAŞ ve PKK'nın Kadın İstismarı

DEAŞ'ın 2014 yılının Ağustosunda Irak'ın kuzeyindeki Ninova eyaleti sınırları içerisindeki Sincar'ı ele geçirerek buradaki nüfusun çoğunluğunu oluşturan Ezidi topluluklara yönelik acımasız bir katliamda ve insanlık dışı eylemlerde bulunmuştur. Beş binden fazla Ezidi öldürülmüş, BM verilerine göre yaklaşık üç bin kadın ve çocuk kaçırılarak köle pazarlarında satılmış, insan ticaretine maruz bırakılmışlardır. 500 bin Ezidi'nin önemli bir bölümü hala kamplarda yaşamaktadır ve 300 bin Ezidi de hala evlerine dönememektedir.³⁴ DEAŞ'ın Ezidi kadınları kaçırmayı ve köle pazarlarında satması uluslararası kamuoyundan büyük tepki çekmiştir. 21.yy'da 19. yy ve öncesi benzeri uygulamaların medyaya da yansması tüm dünyada deprem etkisi yaratmıştır.

Diğer yandan bu durumu kullanan PKK/YPG, uluslararası koalisyonun hava desteği ve Peşmerge güçleriyle Sincar'ı DEAŞ'ten almış ve bu sefer de kadın ve çocukları örgüte kazandırmaya başlamıştır.³⁵ Diğer bir ifadeyle kadın ve çocuk istismarı farklı bir şekilde radikalleştirme yoluyla PKK/YPG tarafından yapılmaya başlanmıştır. Ancak PKK'nın bölgede 2015'ten itibaren Ezidi Kadın Birimleri (YBŞ) kurması ve kadın militanların DEAŞ'a karşı mücadelede YPG'nin kadın savunma gücü olan YPJ ile birlikte ön safta yer aldığı algı ve görüntülerinin sık sık Batı medyasında servis edilmesi, PKK'nın uluslararası kamuoyunda önemli bir propaganda aracı olmuştur.³⁶ DEAŞ'ın Sincar'da Ezidi kadınlara yönelik yaptığı insan hakları ihlalleri ve çağ dışı uygulamalar yine başka bir terör örgütü PKK'nın bu olay üzerinden kamuoyu oluşturmaya ve kendisine uluslararası alanda destek sağlamasına katkıda bulunmuştur. Sonuç bazında

bakıldığında sosyalist kökenli radikal bir terör örgütü, kadınları dini kullanan bir örgütün elinden kurtarma söylemiyle farklı yollarla radikalleştirip silahlandırarak yine istismar edebilmektedir.

Türkiye’de DEAŞ Eylemleri Kronolojisi

Türkiye DEAŞ’la ilk günden beri mücadele eden ülkelerden biridir ve örgütün terör eylemlerinden en fazla etkilenen ülkedir denilebilir. DEAŞ’ın 2014 senesinden itibaren Türkiye’ye yönelik terör faaliyetlerini yürüttüğü görülmektedir. Bu saldırıları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 20 Mart 2014 tarihinde Niğde Saldırısı olarak bilinen DEAŞ’lı üç teröristin saldırısında 2 güvenlik görevlisi şehit olmuştur.
- 11 Haziran 2014 tarihinde Musul Başkonsolosluğu DEAŞ tarafından işgal edilmiş ve aralarından Başkonsolos Öztürk Yılmaz’ın da bulunduğu 46’sı Türk 49 konsolosluk görevlisi DEAŞ tarafından 3 ay rehin alınmıştır.
- 6 Ocak 2015 tarihinde İstanbul Emniyetinin Sultanahmet Turizm Şube Müdürlüğüne yönelik DEAŞ saldırısında 1 polis şehit olmuştur.
- 5 Haziran 2015’te HDP Diyarbakır Mitingi sırasında DEAŞ’ın düzenlediği bombalı saldırıda 4 kişi hayatını kaybetmiş, 8 güvenlik görevlisi, 279 vatandaş yaralanmıştır.
- 20 Temmuz 2015 tarihinde Suruç ilçesinde DEAŞ tarafından bir mitinge düzenlenen canlı bomba saldırısında 34 kişi ölmüş ve 69 kişi yaralanmıştır.
- 1 Eylül 2015’te Kilis ilinde sınırın karşı tarafından DEAŞ tarafından açılan ateşle bir asker şehit olmuştur.
- 10 Ekim 2015’te Ankara tren garında sol gruplar tarafından düzenlenen mitinge DEAŞ saldırı düzenlemiş ve 104 kişi ölmüştür.
- 26 Ekim 2015 tarihinde DEAŞ hücrelerine düzenlenen operasyonda 2 polis şehit olmuş, 7 DEAŞ’lı terörist öldürülmüş ve 9 kişi de tutuklanmıştır.

- 12 Ocak 2016 tarihinde İstanbul Sultan Ahmet Meydanında DEAŞ tarafından bombalı saldırı düzenlenmiş ve 10 Alman turist hayatını kaybetmiştir. - 19 Mart 2016'da İstiklal Caddesinde DEAŞ'ın düzenlediği canlı bomba saldırısında 3'ü ABD ve İsrail, 1'i İran vatandaşı 4 kişi ölmüştür.
- 1 Mayıs 2016 tarihinde Gaziantep Emniyetine saldırı düzenlenmiştir. Bomba yüklü araçla düzenlenen saldırıda 3 polis şehit olmuş, 27'si polis 34 kişi yaralanmıştır.
- 28 Haziran 2016 tarihinde Atatürk Havalimanına saldırı düzenlenmiştir. 3 DEAŞlı teröristin düzenlediği saldırıda 19'u yabancı uyruklu 45 kişi ölmüş, 239 kişi de yaralanmıştır.
- 20 Ağustos 2016 Gaziantep'te düğüne bombalı saldırı düzenlenmiştir. 51 kişi ölmüş ve 69 kişi yaralanmıştır.
- 1 Ocak 2017 tarihinde Orta Asya uyruklu bir DEAŞ'lı terörist tarafından bir gece kulübüne silahlı saldırı düzenlenmiştir. Bu saldırı sonucu 39 kişi ölmüş ve 71 kişi yaralanmıştır.³⁷

Türkiye’nin Yurtiçi, Yurtdışı ve Uluslararası Alanda Yürüttüğü Operasyonlar

T. C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı 2019 yılı sonu verilerine göre 315 kişi DEAŞ teröründen hayatını kaybetmiş, 1206 kişi yaralanmıştır. DEAŞ 10 canlı bomba eylemi, 7 bombalı saldırı ve 4 silahlı saldırı gerçekleştirmiştir. DEAŞ’la mücadele amaçlı kurulan küresel koalisyonun aktif bir üyesi olarak ülke sınırlarının yanı başındaki bu radikal terör tehdidini üzerine çekme pahasına örgüte karşı operasyonlar yürütmüştür. DEAŞ ile mücadele koalisyonu yabancı terörist savaşçılar çalışma grubunun başkanlarından biridir. Özellikle İncirlik üssünün DEAŞ’la mücadele amaçlı kullanımı koalisyon güçleri açısından hayati öneme sahip olmuştur. DEAŞ’a karşı yürütülen operasyonlarda 2015 yılında 187, 2016’da 367, 2017’de 500 ve 2018’de de 1130 terörist etkisiz hale getirilmiştir.³⁸

Fırat Kalkanı Harekâtı

Sınır güvenliğini sağlamak, DEAŞ’ın ülkeye yönelik terör saldırılarını önlemek, yerinden edilmiş Suriyelilerin ülkelerine dönüşleri ile bölgede huzur ve güven içinde yaşamlarını sağlamak için Fırat Kalkanı Harekâtı düzenlenmiştir. 216 gün süren harekâtın sonunda Cerablus, Rai, Dabık, Kabasin ve el-Bab DEAŞ terör örgütünden arındırılmış, 2 bin 647’si ölü olmak üzere 3 bin 60 terörist etkisiz hale getirilmiştir. Harekâta 71 asker şehit olmuştur.³⁹ Türkiye DEAŞ’a karşı savaşmak amacıyla oluşturulan uluslararası koalisyonun önemli bir parçası olmuş, Suriye’de DEAŞ terör örgütüne karşı doğrudan müdahalede bulunmuştur. Musul’un Başika ilçesinde kurulan eğitim kampında asker bulundurmaktadır ve DEAŞ’a karşı yerel güçlere eğitimler vermiştir. Türkiye DEAŞ’e karşı kurulan uluslararası koalisyona F-16 falcon avcı uçakları ile

destek vermiştir. Aynı zamanda Türkiye, DEAŞ'ın yayılmasına imkân hazırlayan Suriye'deki kriz durumunun çözüme kavuşması için Cenevre ve Astana gibi uluslararası girişimlere öncülük etmiş ve bu çabalarını hala sürdürmektedir.

Türkiye'nin DEAŞ'la Mücadelede Diğer Katkıları

Türkiye, “eğit-donat” programı çerçevesinde 7000 Iraklı güvenlik personeline eğitim vererek DEAŞ'la mücadele konusunda hazırlanmalarını sağlamıştır. DEAŞ'a ve diğer radikal terör gruplarına katılım için bölgeye geçmeye çalışan yabancı terörist savaşçıların önlenmesi amacıyla Türkiye ciddi önlemler almış, 75.480 kişiye giriş yasağı konulmuş ve 7445 yabancı uyruklu sınır dışı edilmiştir. Ayrıca Emniyet Genel Müdürlüğü Terörle Mücadele Daire Başkanlığı'na bağlı Risk Analiz Birimleri kurularak büyük havalimanları, otobüs ve tren istasyonlarında 26.500 yolcu kontrolden geçirilerek 17.900 kişi sorgulanmış ve 8300'den fazla yabancı terörist savaşçı şüphelisinin girişleri bu birimlerce engellenmiştir.⁴⁰

Sonuç ve Değerlendirme

DEAŞ terör örgütü el-Kaide'den kopan ve yarattığı etkiyle el-Kaide'nin de önüne geçen ve daha fazla yankı uyandıran bir dini motifli radikal terör örgütü olarak literatürdeki yerini almıştır. İkinci nesil terör örgütü olarak da değerlendirilen DEAŞ ve çağdaşları (Nusra, Arabistan el-Kaidesi, Ensar el-Şeria, Mağrip el-Kaidesi vb) ortaya çıkış şartları ve kullandıkları yöntemler itibariyle birinci nesil küresel terör örgütü örneğini temsil eden el-Kaide'den ayrılmaktadırlar. Her ne kadar DEAŞ'ın ilk çekirdek –kurucu kadroları el-Kaide'nin kamplarında yetişip farklı coğrafyalara dağılarak ikinci nesil terör dalgasını temsil etmeye başlasalar da artık yeni bir jenerasyonun temsilcileridirler. Küreselleşmenin, modern dünyanın, teknolojinin ve sosyal medyanın imkânlarından yararlanarak ve bunları örgüt menfaatleri doğrultusunda kullanarak radikalleşme ve terörizm alanlarında yeni bir dönem başlatmışlardır. Oysa el-Kaide'nin küresel terörü temsil ettiği dönemde sadece klasik anlamda bombalı veya intihar eylemi metoduyla terör eylemlerinin gerçekleştirildiğini görürüz. Artık günümüzde DEAŞ ve benzeri yapılanmaların yalnız kurt, homegrown, siber radikalleşme gibi yeni nesil terörizm taktiklerine başvurduğunu ve ustalıkla kullandıklarını görmekteyiz.

El-Kaide'nin temsil ettiği birinci nesil terörle DEAŞ'ın temsil ettiği ikinci nesil terör arasındaki diğer önemli bir fark da el-Kaide sadece uluslararası bir terör ağı iken DEAŞ'ın belirli bir territorial alan üzerinde devlet inşasına çabalayan bir örgüt tipi olduğunu görmekteyiz. Hatta bu devletleşme projesini kısa bir süreliğine de-facto anlamda gerçekleştirmiştir de diyebiliriz. Sınırları değiştirmiş, mevcut fiili devletlerin topraklarını bölmüş ve kendi sözde devlet yapısını ve kurumlarını da inşa ederek yönetmeye çalış-

mıştır. DEAŞ'ın kısa süreliğine bu devlet inşası pratiğini yaşama geçirmesi buna benzer diğer örgütleri de DEAŞ'ı örnek almaya itmiştir. Geçtiğimiz yıllarda Nusra Cephesi adlı terör örgütü Heyet Tahrir el-Şam adını alarak el-Kaide'yle bağlarını kopardığını beyan ederek bölgesel bir örgüt olduklarını ve devletleşeceklerini ifade etmiştir.⁴¹ DEAŞ'la birlikte küresel veya bölgesel bir terör ağı biçiminde örgütlenen dini motifli silahlı gruplar yerine çökmüş devlet sınırları içerisinde kotarılmış bölgelerde devletleşmeye çabalayan gruplar görülmeye başlanmıştır.

DEAŞ'ın kısa süreliğine de olsa bu denli güçlenerek yayılmasının sebebi öncelikle çökmüş ve zayıf devletleri kendisine hedef seçmesidir. Irak, 2003 ABD işgali sonrası mezhep çatışması, kötü yönetim ve merkezi otoritenin zayıflığı gibi problemlere sahip bir ülke görüntüsü çizerken diğer yandan Suriye de Arap Baharıyla birlikte hızla bir iç savaşa sürüklenmekteydi. DEAŞ her iki ülkedeki bu ortamı iyi değerlendirmiş ve kısa sürede çok fazla alanı kontrol etmeye başlayarak neredeyse Sykes-Picot Antlaşmasını ve düzenini değiştirmeye kalkmıştır. DEAŞ'ın gücünün zirvede olduğu dönemde Britanya'dan fazla territoryal alanı kontrol ettiği görülmüştür. On beş ülkeden oluşan uluslararası koalisyonun, bölge ülkelerinin ve bölgedeki devlet-dışı silahlı aktörlerin DEAŞ'a karşı mücadelesi sonucu kontrol ettiği alanlardan çıkartılabilmiş ve 2019 yılının sonunda elindeki kontrol ettiği son bölge de alınarak şimdilik etkisiz hale getirilmiştir. DEAŞ'ın bu derece güçlü bir şekilde bölgede tutunabilmesi bölgede gördüğü kitlesel destek olabilir. Bölgedeki kötü yönetim şekilleri, mezhepçi yönetim anlayışı, kötü ekonomiler, işsizlik, yolsuzluk ve uzun süren iç kargaşalar halk kesimlerini güvenliği sağlayabilecek ve kendi mezhep gruplarını koruyabilecek bu türden radikal oluşumlara doğru itmiştir de diyebiliriz. DEAŞ'ın uluslararası koalisyonda yer alan ülkelere yönelik sınır aşırı sal-

dırılarda bulunması ve küresel teröre yönelmesi el-Kaide'nin 2001 yılında 11 Eylül olaylarında yaptığı saldırılarla benzer nitelik taşımaktadır. Bu türden küresel saldırılar Batı ülkelerinin dikkatini bölgedeki terör gelişmelerine daha fazla çekmiş ve DEAŞ problemi Batı kamuoyunun birincil gündem maddesi olmaya başlamıştır. Ayrıca DEAŞ'ın bölgede farklı dini ve mezhep gruplarına yönelik insanlık dışı uygulamaları yine uluslararası kamuoyunun ayağa kalkmasına katkı sunmuştur.

DEAŞ radikalleşme ve terör metotları anlamında literatüre yenilik olarak geçebilecek bir dizi uygulama getirmiştir. Örneğin dijital dergi çıkarılması ve bu derginin birden fazla dilde yayın yapabilmesi, sosyal medya üzerinde örgüte militan kazandırılması, dijital radikalleştirme yapılması, DEAŞ'ın kontrol ettiği alanın dışında başka ülkelerde yaşayan kişilerin bu yollarla radikalleştirilerek yalnız kurt eylemcisi haline getirilmesi gibi bir dizi yeni yöntem ve uygulama örgüt tarafından geliştirilmiştir. Hatta internet ve sosyal medyayı en iyi kullanan örgüt olduğu da iddia edilmektedir. "Dijital hilafet" adı da yine literatürde DEAŞ için kullanılmıştır. Bu anlamda diğer terör örgütlerinin iletişim stratejilerinin DEAŞ'la boy ölçüşebilmeleri pek mümkün olmadığı görülür.

Çalışmada Türkiye'nin DEAŞ'la da mücadelesine değinilmiş ve DEAŞ'ın en fazla zarar verdiği ülkenin Türkiye olduğu vurgulanmıştır. Özellikle Batı medyasında Türkiye'nin DEAŞ'a destek verdiği iddiaları ve oluşturulmaya çalışılan yalan algı Türkiye'yi uluslararası alanda zor duruma düşürmeyi amaçlamaktadır. Türkiye'nin Suriye özelinde yardımda bulunduğu devlet dışı aktörler Özgür Suriye Ordusu ve buna bağlı meşru gruplardır. Bu grupların hiçbirisi de terör örgütü sıfatı taşımamaktadır. Uluslararası tanınırlığı olan grupların temsilcileri ve heyetleri Batı başkentlerinde ağır- lanmakta ve diplomatik müzakerelere katılım sağlamaktadırlar.

Türkiye uluslararası koalisyonun üyesi olması, İncirlik üssünü DEAŞ'la mücadele çerçevesinde koalisyon üyelerine açması, bölgede DEAŞ ve diğer terör gruplarıyla mücadele edebilmek için sınır ötesi operasyonlar gerçekleştirmesi sebebiyle ülke içinde DEAŞ'ın terör saldırılarına maruz kalmış ve vatandaşlarını bu saldırılarda kaybetmiştir. 2014'ten 2017 yılına kadar Türkiye'de DEAŞ saldırılarının yoğun olarak yaşandığı dönem olarak kayıtlara geçmiştir. Türkiye sadece DEAŞ terörü ile mücadelede kendi güvenlik birimleriyle ülke içinde ve sınır ötesi operasyonlarla değil uluslararası güvenlik işbirliklerine de katkı sağlayarak, yabancı terörist savaşçıların ülke üzerinden geçişlerini aldığı önlemlerle ve kurduğu birimlerle engelleyerek, eğit-donat programlarıyla tehditle başa çıkabilmeleri için komşu ülkelerin güvenlik güçlerini eğiterek dünyaya örnek olmuştur. Bölge genelinde sadece DEAŞ gibi dini radikalleşme örneğiyle değil PKK/YPG gibi diğer örgütlerle de mücadele etmek zorunda kalarak aynı anda birkaç örgütle mücadele eden devlet konumundadır.

DEAŞ terör örgütünün lideri Ebu Bekir el-Bağdadi'nin 2019'un Ekim ayında bir hava saldırısıyla öldürülmesi ve örgütün kontrol ettiği topraklardan DEAŞ'ın örgütsel varlığının tamamen temizlenmesi şimdilik örgütün sona erdiği izlenimini verse de bu denli güçlü bir yapısı bulunan örgütün bir anda bitebilmesi ve sona erebilmesi pek mümkün değildir. Şimdilik uyuyan hücrelerle yer altına inmiş gözüken örgüt olası bir güç boşluğunun bölgede tekrar oluşması, mezhep çatışmasının yeniden alevlenmesi veya bölge üzerinde büyük devletler tarafından kurulan dengenin değişmesi üzerine tekrar faal olabilme potansiyeline sahiptir. DEAŞ'ın şu anki sessizlik durumu tamamen bitirilmesinden kaynaklı değil; uluslararası ve bölgedeki güç unsurlarının örgüte karşı topyekûn mücadelede hemfikir olmalarından dolayıdır. Ancak uygun ortam ve şartlar oluştuğunda yeniden

dirilebilmesi ve aktif hale gelebilmesi ihtimal dâhilindedir. Bölgedeki iç çatışmalar, mezhep gerginlikleri, yozlaşmış ve baskıcı otoriter rejimlerin devamı, dış müdahaleler, işsizlik ve kötü ekonomiler, eğitimsizlik devam ettiği müddetçe DEAŞ ve benzeri radikal örgütlerin varlığı ve çoğalması da devam edecektir.

Son Notlar

- ¹ Charles Lister, The Islamic State: A Brief Introduction, (Washington DC: Brookings Institution Press, 25 Mart 2015), s.5, Joby Warrick, Black flags: the rise of ISIS, (New York: Doubleday, 2015), ss.39-43 ve 51-52 .
- ² Jessica Stern ve J.M. Berger, ISIS: the state of terror, (London: William Collins, 2015), ss. 15-17; Abdal Bari Atwan, Islamic State: The Digital Caliphate, (London: Saqi Books, 2015), ss. 40-41; Charles Lister The Islamic State: A Brief Introduction, ss. 5-6; Fawaz A. Gerges, The Far Enemy: Why Jihad Went Global, (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), s.254.
- ³ Thomas Hegghammer, Jihad in Saudi Arabia : violence and pan-Islamism since 1979, (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), s.165 ; Charles Lister , The Islamic State: A Brief Introduction, s. 6 ; Charles Lister, Profiling the Islamic State, Brookings Doha Center Analysis Paper 13, (Doha: Brookings Doha Center, November 2014), s.6.
- ⁴ Joby Warrick, ss.70 ve 90 ; Abdal Bari Atwan, s. 34.
- ⁵ Amatzia Baram, “Religious Extremism and Ecumenical Tendencies in Modern Iraqi Shi’ism” The Sunna and Shi’a in history : division and ecumenism in the Muslim Middle East içerisinde, Ofra Bengio ve Meir Litvak (ed.), (New York, N.Y. : Palgrave Macmillan, 2011), s. 116, Charles Lister , The Islamic State: A Brief Introduction , s. 7, Abdal Bari Atwan, s. 49.
- ⁶ Charles Lister ,The Islamic State: A Brief Introduction, s. 8, Richard Barrett, The Islamic State, (New York: The Soufan Group, 2014), s. 18.
- ⁷ Charles Lister, The Islamic State: A Brief Introduction, s.9, Charles Lister, “Profiling the Islamic State”, s.13, Douglas Jehl ve Tom Shanker, “The Struggle for Iraq: Terrorist Liaisons; Al Qaeda Tells Ally in Iraq To Strive for Global Goals”, New York Times, 7 Ekim 2005.

-
- ⁸ Charles Lister, *The Islamic State: A Brief Introduction*, ss.10-11.
- ⁹ Richard Barrett, *The Islamic State*, ss. 10-11; Abdel Bari Atwan, ss. 51-53; Charles Lister, *The Islamic State: A Brief Introduction*, ss.11-14.
- ¹⁰ Abdel Bari Atwan, s. 42; Joby Warrick, s.299.
- ¹¹ Joby Warrick, s.244; Patrick Cockburn, *The rise of Islamic state: ISIS and the new Sunni revolution*, (London; New York: Verso, 2015),s. 44; Charles Lister, *The Islamic State: A Brief Introduction*, s.20.
- ¹² Charles Lister, *The Islamic State: A Brief Introduction*, ss.16-21, Richard Barrett, *The Islamic State*, ss.10-11; Charles Lister, "Profiling the Islamic State", s.13; Abdal Bari Atwan, ss.122-123.
- ¹³ Abdel Bari Atwan, s.75-76 ; Charles Lister, *The Islamic State: A Brief Introduction*, ss.42-43.
- ¹⁴ Richard Barrett, *The Islamic State*, ss.10-11; Charles Lister, *The Islamic State: A Brief Introduction*, s. 17; Charles Lister, "Profiling the Islamic State", ss.11-12.
- ¹⁵ Michael Weiss ve Hassan Hassan, *ISIS: inside the army of terror*, (New York : Regan Arts, 2016), ss.120-121; Richard Barrett, *The Islamic State*, ss.31-32.
- ¹⁶ "Sunni rebels declare new 'Islamic caliphate'", *Al Jazeera*, 30 Haziran 2014.
- ¹⁷ "Testimony of A\S for Terrorist Financing Daniel L. Glaser Before The House Committee on Foreign Affair's Subcommittee on Terrorism, Nonproliferation, and Trade, and House Committee on Armed Services' Subcommittee on Emerging Threats and Capabilities", US Department of Treasury, 9 Haziran 2016, ss.4-5; Yeganeh Torbati, "Islamic State yearly oil revenue halved to \$250 million: U.S. official", *Reuters*, 11 Mayıs 2016; Patrick B. Johnston ve Colin P. Clarke, "Can the Islamic State Survive Financially? ", *RAND*, 15 Mayıs 2017; Michael Weiss ve Hassan Hassan, ss. 339; Charles Lister, *The Islamic State: A Brief Introduction*, ss. 40-41.

-
- ¹⁸ “ISIS goes global: 143 attacks in 29 countries have killed 2,043”, CNN, 12 Şubat 2018.
- ¹⁹ “Timeline: Key moments in the rise and fall of ISIS”, CBC News, 27 Ekim 2019.
- ²⁰ “Timeline: Key moments in the rise and fall of ISIS”,a.g.m; “Timeline: the Rise, Spread, and Fall of the Islamic State”, Wilson Center, 28 Ekim 2019.
- ²¹ “Timeline: Key moments in the rise and fall of ISIS”,a.g.m; “Timeline: the Rise, Spread, and Fall of the Islamic State”, a.g.m.
- ²² Euronews, “Donald Trump: ‘Abu Bakr al-Baghdadi is dead’”, YouTube, 27 Ekim 2019.
- ²³ Sam Hamad, “With the world distracted, Islamic State readies for a resurgence in Syria”, The Arab News, 14 Ocak 2021.
- ²⁴ Luís Tomé, “The Islamic State: trajectory and reach a year after its sel-f-proclamation as a Caliphate”, e-journal of International Relations 6: 1 (2015) , s.125; Fawaz A Gerges, “The rise of IS and how to beat it”, BBC News, 12Ocak 2015; “Foreign Fighters: An Updated Assessment of the Flow of Foreign Fighters into Syria and Iraq”, (New York: The Soufan Group, Aralık 2015), s.4.
- ²⁵ Abdel Bari Atwan, s. 150; Michael Weiss ve Hassan Hassan, s. 16; Richard Barrett, Foreign Fighters in Syria, (New York: The Soufan Group, Haziran 2014), ss.16-17; “Foreign Fighters: An Updated Assessment of the Flow of Foreign Fighters into Syria and Iraq”, (New York: The Soufan Group, Aralık 2015), ss. 9 ve 16.
- ²⁶ Charles Lister, “Profiling the Islamic State”,s. 43; Abdal Bari Atwan, ss. 75-76; Thomas Hegghammerss, ss. 217 ve 223; “Foreign Fighters: An Updated Assessment of the Flow of Foreign Fighters into Syria and Iraq”, s. 16.
- ²⁷ Abdel Bari Atwan, s. 150.
- ²⁸ Michael Weiss ve Hassan Hassan, s. 334, Charles Lister, The Islamic State: A Brief Introduction, ss.76-77.

- ²⁹ Abdel Bari Atwan, s. 140-143,
- ³⁰ Michael Weiss ve Hassan Hassan, ss.338-341
- ³¹ Abdel Bari Atwan, s. 143 ; Michael Weiss ve Hassan Hassan, s. 337
- ³² Michael Weiss ve Hassan Hassan, ss. 186-192; Charles Lister, The Islamic State: A Brief Introduction, ss.40-41.
- ³³ Richard Barrett, The Islamic State,ss.18 -19 ; Joby Warrick, s. 119 ; Jessica Stern and J.M. Berger, s.38 ; Michael Weiss and Hassan Hassan, ss. 119-122.
- ³⁴ Mehmet Alaca, “İraqi Yazidis: Trapped Between the KDP and the PKK”, Washington Institute,23 Aralık 2020.
- ³⁵ Mehmet Alaca, a.g.m.
- ³⁶ İbrahim Aydın ve İsmail Numan Telci, “ ‘Kobani’nin Kızları’ ve ABD’nin PKK/PYD Politikasının Riskleri”, ORSAM, 16 Şubat 2021.
- ³⁷ “Terör örgütü IŞİD’in Türkiye’ye Yönelik Gerçekleştirdiği Saldırıları”, Habertürk, 11 Temmuz 2016; Ramazan Ercan, “DEAŞ’ın hedef aldığı Türkiye’den örgüte büyük darbe”, Anadolu Ajansı, 11 Ekim 2019.
- ³⁸ TC İletişim Başkanlığı, “Türkiye’nin DEAŞ’le Mücadelesi”, YouTube, 21 Ekim 2019.
- ³⁹ Bakanlıktan “Türkiye’nin DEAŞ ile Mücadelesi” kitabı, Hürriyet, 10 Temmuz 2017.
- ⁴⁰ TC İletişim Başkanlığı, “Türkiye’nin DEAŞ’le Mücadelesi”, YouTube, 21 Ekim 2019.
- ⁴¹ Cengiz Tomar, “Nusra Cephesi’nde neler oluyor?”, AlJazeera Türk, 1 Ağustos 2016; Ali Kemal Erdem, “El-Kaide’yle bağını kestiğini iddia eden, Türkiye’yi karşısına almak istemeyen Colani’den imaj çalışmaları”, Independent Türkçe, 5 Haziran 2020.

Kaynakça

- ATWAN, Abdul Bari. The Digital Caliphate. London: Saqi Books, 2015.
- ALACA, Mehmet. "İraqi Yazidis: Trapped Between the KDP and the PKK". Washington Institute, 23 Aralık 2020, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/iraqi-yazidis-trapped-between-kdp-and-pkk>
- AYDIN, İbrahim ve TELCI, İsmail Numan. " 'Kobani'nin Kızları' ve ABD'nin PKK/PYD Politikasının Riskleri". ORSAM, 16 Şubat 2021, <https://orsam.org.tr/tr/kobaninin-kizlari-ve-abdnin-pkk-pyd-politikasinin-riskleri/>
- BARRETT, Richard. Foreign Fighters in Syria, the Soufan Group. Haziran 2014.
- BARRETT, Richard. The Islamic State. the Soufan Group, November 2014.
- BENGİÖ, Ofra ve LİTVAK, Meir (ed.). The Sunna and Shi'a in history : division and ecumenism in the Muslim Middle East. New York, N.Y. : Palgrave Macmillan, 2011.
- ERCAN, Ramazan. "DEAŞ'ın hedef aldığı Türkiye'den örgüte büyük darbe". Anadolu Ajansı, 11 Ekim 2019; <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/deasin-hedef-aldigi-turkiyeden-orgute-buyuk-dar-be/1609884>
- EURONEWS. "Donald Trump: 'Abu Bakr al-Baghdadi is dead'", YouTube, 27 Ekim 2019; <https://www.youtube.com/watch?v=L4lrFD8NCd4>
- ERDEM, Ali Kemal. "El-Kaide'yle bağını kestiğini iddia eden, Türkiye'yi karşısına almak istemeyen Colani'den imaj çalışmaları", Independent Türkçe, 5 Haziran 2020; <https://www.indyturk.com/node/191046/haber/el-kaide%E2%80%99yle-ba%C4%9F%C4%B1n%C4%B1-kesti%E2%80%99Finid-ia-eden-t%C3%BCrkiye%E2%80%99yi-kar%C5%9F%C4%B1s%C4%B1na-almak-is-temeyen>

“Foreign Fighters: An Updated Assessment of the Flow of Foreign Fighters into Syria and Iraq”, the Soufan Group, December 2015.

GERGES, Fawaz. *The Far Enemy: Why Jihad Went Global*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

GERGES, Fawaz A. “The rise of IS - and how to beat it”. BBC News, 12 Ocak 2015.

HEGGHAMMER, Thomas. *Jihad in Saudi Arabia : violence and pan-Islamism since 1979*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

HAMAD, Sam . “With the world distracted, Islamic State readies for a resurgence in Syria”. *The Arab News*, 14 Ocak 2021, <https://english.alaraby.co.uk/english/comment/2021/1/15/islamic-states-resurgence-is-syria-is-going-unnoticed>

“Henry Kissinger warns destroying Isis could lead to ‘Iranian radical empire’”, *Independent*, 7 Ağustos 2017, <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/henry-kissinger-isis-iranian-radical-empire-middle-east-a7881541.html>

“ISIS goes global: 143 attacks in 29 countries have killed 2,043”, *CNN*, 12 Şubat 2018,

<https://edition.cnn.com/2015/12/17/world/mapping-isis-attacks-around-the-world/index.html>

JEHL, Douglas & SHANKER, “Tom The struggle for Iraq: Terrorist Liaisons; Al Qaeda Tells Ally in Iraq To Strive for Global Goals”, *New York Times*, 7 Ekim 2005, <https://www.nytimes.com/2005/10/07/world/the-struggle-for-iraq-terrorist-liaisons-al-qaeda-tells-ally-in-iraq.html>

JOHNSTON, Patrick B. & CLARKE, Colin P. “Can the Islamic State Survive Financially?”. *RAND*, 15 Mayıs 2017.

LISTER, Charles. *Profiling the Islamic State*. Doha: Brookings Doha Center Analysis Paper, No: 13, Kasım 2014.

LISTER, Charles. *The Islamic State: A Brief Introduction*. Washington: Brookings Institution Press, 2015.

- MICHAEL, George. The Legend and Legacy of Abu Musab al Zarqawi 7:3, ss.338-357, DOI: 10.1080/14702430701559248.
- “Sunni rebels declare new ‘Islamic caliphate’”. Al Jazeera, 30 Haziran 2014, <https://www.aljazeera.com/news/2014/6/30/sunni-rebels-declare-new-islamic-caliphate>
- STERN, Jessica ve BERGER, J.M. ISIS The State of Terror. London: William Collins, 2015.
- “Timeline: Key moments in the rise and fall of ISIS”. CBC News, 27 Ekim 2019, <https://www.cbc.ca/news/world/us-forces-isis-leader-al-baghdadi-timeline-1.5337234>
- “Timeline: the Rise, Spread, and Fall of the Islamic State”. Wilson Center, 28 Ekim 2019, <https://www.wilsoncenter.org/article/timeline-the-rise-spread-and-fall-the-islamic-state>
- TOME, Luis. “The Islamic State: Trajectory and Reach a Year After its Self-Proclamation as a ‘Caliphate’”, 6: 1, (Mayıs-Ekim 2015), ss.116-139 “Testimony of A/S for Terrorist Financing Daniel L. Glaser Before The House Committee on Foreign Affairs’ Subcommittee on Terrorism, Nonproliferation, and Trade, and House Committee on Armed Services’ Subcommittee on Emerging Threats and Capabilities”, US Department of Treasury, 9 Haziran 2016 , <https://www.treasury.gov/press-center/press-releases/Pages/jl0486.aspx>
- “Terör örgütü IŞİD’in Türkiye’ye Yönelik Gerçekleştirdiği Saldırıları”. Habertürk, 11 Temmuz 2016; <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1264903-teror-orgutu-isisin-turkiye-ye-yonelik-gerceklestirdigi-saldirilar>
- TORBATİ, Yeganeh. “Islamic State yearly oil revenue halved to \$250 million: U.S. official”. Reuters, 11 Mayıs 2016; <https://www.reuters.com/article/instant-article/idINKCN0Y22E1>
- TOMAR, Cengiz. “Nusra Cephesi’nde neler oluyor?”. Aljazeera Türk, 1 Ağustos 2016; <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/nusra-cephesin-de-neler-oluyor>

TC İletişim Başkanlığı. “Türkiye’nin DEAŞ’le Mücadelesi”.
YouTube, 21 Ekim 2019,

<https://www.youtube.com/watch?v=bDfojzAstV4WARRICK>,
Joby. Black Flags: The Rise of ISIS. New York: Double- day,
2015.

WEISS, Michale ve HASSAN, Hassan. ISIS Inside he Army of
Terror. New York: Regan Arts, 2016.